

S ä r t r y c k u r

Svenska Läkaresällskapets
Förhandlingar

Hygieniska önskemål beträffande flickornas högre skolutbildning.

Föredrag av

DR KAROLINA WIDERSTRÖM

Läroverksstadgan av 1905 avsåg att reglera undervisningen för en del av Sveriges ungdom. Den gällde nämligen de högre skolorna för den manliga ungdomen och i viss begränsad mån för den kvinnliga. Den nu sittande Skolkommisionen har en vida större och mer omfattande uppgift än den, som ålåg den kommitté, som förberedde 1905 års stadga. Kommissionen skall ju nämligen bringa reda i hela landets skolväsen, högre och lägre, för flickor och för gossar, skall göra detta skolväsen till ett organiskt helt, där alla delar väl samarbeta med varandra och där tillbörlig hänsyn tages såväl till varje grupp av individer som till samhällets krav. Skall den byggnad, som så reses, bli hållfast och bestående, så måste bland annat hygienens krav bli tillfredsställda. Svenska Läkaresällskapet har vid ett föregående tillfälle avhandlat dessa krav, i vad de gälla den manliga ungdomens undervisning i de högre läroverken; i dag vore det meningen att avhandla dem beträffande den kvinnliga ungdomens undervisning i högre skolor.

Flickornas skolundervisning är av betydligt yngre datum än gossarnas. Den har dels följt sina egna utvecklingslinjer, dels blivit mer eller mindre en kopia av gossarnas. I en skolform är den nästan identisk, nämligen i de 1905 inrättade statssamskolorna, som äro realskolor, 18 till antalet i riket. De inrättades å orter, där gosskolorna voro mycket glest befolkade. Staten indrog anslaget till flickskolan och släppte flickor in i gosskolan, där ock kvinnliga lärare anställdes. För flickornas skull gjordes dessutom den anordningen, att de fingo genom hela skolan 2 timmars undervisning i

handarbete, utanför timplanen. De kunde dock få bortvälja detta ämne, liksom de ock kunde få bortvälja vissa teoretiska ämnen; med detta senare miste de emellertid rättigheten till avgångsexamen. Således en rätt torftig anpassning för flickorna.

Flickgymnasierna, 12 i riket, därav 6 i Stockholm, äro givetvis till väsentlig del kopierade efter gossgymnasierna: samma ämnen och pensa, samma examen, samma censorer och i rätt stor utsträckning samma lärare också. Men under det att gossgymnasiet ligger ovanpå 5:e klass, ligger flickgymnasiet på den 6:e, varmed följer långsammare takt och större lugn vid de föregående studierna samt större mogenhet hos gymnasiets alumner. Flickskolan har ännu en fördel att erbjuda, nämligen den synnerligen goda avledare från gymnasiet, som heter åttonde klass med normalskolekompetens. Genom denna sker en rätt bra utgallring av det lärjungematerial, som kommer upp i gymnasiet; dessutom är denna linje i sig själv synnerligen värdefull. Historiskt uppstod den på det sättet, att när realskoleexamen skulle införas — många betraktade det som en olycka överhuvud taget, att den blev införd i vårt land — så sammanslöto sig en hel del föreståndarinnor för flickskolor i riket för att värna sina skolor mot densamma. Ur förhandlingarna mellan dem och Skolöverstyrelsen framgick så den nämnda linjen, för vilken överstyrelsen gav bestämda direktiv. Fullgott betyg från åttonde klass i de läroverk, som fått rättigheten i fråga, berättigar till inträde i vissa fackskolor och specialkurser samt till anställning i vissa tjänstebefattningar, desamma som realskoleexamen ger tillträde till för flickor samt dessutom några andra därtill. Det synes mig vara något alldeles förträffligt detta, att det är ett avgångsbetyg, som ger kompetens och inte en examen. En examen överhuvud taget är ju i rätt mycket av ondo, med sitt plugg och sin upprivande, enerverande inverkan på examinanderna. Visserligen kostar denna linje 2 år mera än realskoleexamen (den går parallell med gymnasiets 2 första ringar). Men den ger till gengäld grundligare bildning och större mognad. Den har ock mycket gott anseende och ställes åtskilligt högre än realskoleexamen. Det är 80 flickskolor i riket, som äga

rättighet att ge denna kompetens. Det synes mig, att denna linje hör till de skolformer, som alldeles givet böra omhuldas och bevaras.

För fullständighetens skull vill jag nämna, att en del högre privata samskolor ha samma konstruktion som flickskolorna med gymnasiet lagt i regel ovanpå 6:e klass och ofta med en linje med förvärv av normalskolekompetens för flickorna.

Hur flickskolorna voro konstruerade på Keys tid, omnämner han inte. Men han klagar över att flickorna äro överansträngda. Hur står det då till härmed nu för tiden? Att ge ett generellt svar på detta är icke möjligt. De olika skolorna ha mycket växlande timplaner och, såsom framgår av den officiella statistiken, oerhört växlande hemarbetstider. För att i alla fall få ett grepp på frågan har jag här samlat statistik från 3 flickskolor i Stockholm, vilkas föreständarinnor välvilligt ställt sitt material till mitt förfogande, delvis t. o. m. i bearbetat skick. De tal, som framgå ur denna statistik, äro vida fördelaktigare än de genomsnittstal, som framgingo ur Keys undersökningar, ja de äro, som synes, t. o. m. fördelaktigare än Keys "standardtal"; sovtiden ligger i allmänhet över dessa och arbetstiden under. Egentliga undantaget gör R. IV i skolan B. Ogynnsamma tal kunna bland annat bero på att skolans ledning är mindre förständig; en omständighet kan vara, att ett större antal elever tillhöra lägre folklager. Barn från bildade hem få ju nämligen en hel del ord och begrepp till skänks, under det deras förvärv kräva särskilt arbete av barn, som härstamma från obildade hem.

Kuggningsprocenten är, som vi se, mycket beskedlig. Varpå kan det bero, att dessa siffror hos skolor med goda arbetsresultat äro så fördelaktiga, som de faktiskt äro?

Saken är nog den, att Stockholmsskolorna lågo närmast till hands att få del av och ta ad notam den Keyska kritiken. Vidare höllos här för en 25 år tillbaka föräldramöten, där skolfolk — mest från flickskolor — och föräldrar debatterade diverse spörsmål angående ungdomen. Bland annat klagades över från hemmen, att skolan frantog dem barnen för mycket o. s. v. Allt detta gjorde, att man i Stockholms flickskolor i stor utsträckning inriktade sig på att försöka

Arbets tid och sov tid pr dygn i trenne flickskolor i Stockholm. (Medeltal.)

Keys standardtal	A										B										C										Ej flyttade vid värt:s slut				
	Levnads- år	Arbets- tid ¹⁾	Sovtid	Skol- klass	Arbets tid ²⁾					Sovtid	Skola	Hem	Summa	Arbets tid ²⁾					Sovtid	Skola	Hem	Summa	Arbets tid ²⁾					Sovtid	Skola	Hem	Summa	Antal ³⁾ i ‰	A	B	C
					Skola	Hem	Summa	Hem- skrivning	Vissa veckor					Skola	Hem	Summa	Hem- skrivning	Vissa veckor					Skola	Hem	Summa	Hem- skrivning	Vissa veckor								
10:de	5.15	10 à 11		1	3.22	0.54	4.17	—	—	11.8	3.42	0.58	4.40	—	—	10.17	3.52	0.32	4.24	—	—	11.6	9.09	19.7	11.29										
11:te	5.15	10 à 11		2	3.22	0.53	4.16	—	—	11.5	3.42	1.4	4.46	—	—	10.30	3.52	0.47	4.39	—	—	10.41	8.93	16.6	8.5										
12:te	6.15	10		3	3.22	0.50	4.2	—	—	10.56	3.45	1.19	5.4	—	—	10.48	3.52	0.58	4.50	—	—	10.29	16.5	15.8	4.21										
13:de	6.15	10		4	3.49	1.9	4.58	—	—	10.17	3.42	1	4.42	—	—	10.2	4	1.12	5.12	—	—	9.53	27.5	23	9.49										
14:de	7-7.15	9.30		5	3.53	1.20	5.12	0.46	5.78	9.51	3.52	1.35	5.23	0.38	6	9.47	4.7	1.11	5.18	—	—	9.45	19.8	22	16.69										
15:de	7.45	9		6	4.23	1.35	5.58	0.45	6.43	9.18	4	1.33	5.33	1.22	6.55	9.7	4.25	1.19	5.44	0.16	6.30	9.21	15.2	21.9	19.73										
16:de	8-8.15	9		7	4.12	1.31	5.44	0.51	6.35	8.36	4	2	6	0.31	6.31	8.49	4.15	1.39	5.54	1.24	7.18	9.6	19.1	10.7	20.06										
17:de	8-8.15	8.30		8	4	1.28	5.28	0.50	6.18	8.43	4.40	2.27	7.7	0.42	7.49	8.57	4.7	1.45	5.52	1.25	7.17	8.47	6.35	1.3	2.47										
16:de	7.45	9		I	4.4	2.39	6.43	0.50	8.44	8.41	4	2.46	6.46	1.10	7.56	8.59	—	—	—	—	—	—	14.5	21.6	—										
17:de	8-8.15	8.30		II	4	3.7	7.7	1.10	8.33	8.33	4.7	3.30	7.37	0.42	8.19	9.13	—	—	—	—	—	—	10.34	34.6	—										
18:de	8-8.15	8.30		III	4.4	2.10	6.14	0.58	8.28	8.28	4.32	3.37	8	0.47	8.47	8.27	—	—	—	—	—	—	—	1.8	4	—									
19:de				IV	3.45	2.40	6.25	0.51	8.36	8.36	4.22	5	9.22	0.52	10.14	7.52	—	—	—	—	—	—	0	0	—	—									

1) Raster från dragna.

2) Bön ej inräknad. Raster från dragna.

3) Medeltal av 3 år.

7.35
8.17
7.12
8.16

tillmötesgå framställda krav och önskemål. Där finns nu också så förståndiga anordningar som läxfrihet eller mycket reducerat läxantal till måndagen och skolarbetets förkortning på lördagen; man slutar då för det mesta kl. 12 eller kl. 1. Vidare äro flickorna icke uttröttade av en inträdesexamen, när de komma in i 1:a klass. Småskolan är nämligen organiskt förenad med elementarskolan. Vidare kunna de värdefulla reformer i småbarnsundervisningen, som de senare åren genomförts av mycket skickliga och intresserade lärarinnor, få komma flickorna ohindrat till godo såsom normerande och grundläggande för deras skolarbete, under det att för pojkarna plagget börjar redan i småskolan. Vidare har man, såsom jag nyss påpekat, mera ro på sig i flickskolan, därför att gymnasiet ligger på 6:e och inte på 5:e klass. Slutligen ville jag påpeka en sak till. Jag undrar, om inte skolarbetet — i skola och hem — i stor utsträckning är slöseri med tid och med kraft. Det fysiologiska experimentet lär oss, att ett givet arbete, fortsatt sedan trötthet inträtt, ger ringa eller intet eller t. o. m. negativt resultat; dessutom fördubblar eller flerdubblar detta arbete under trötthet behovet av vila efteråt. Det är ganska troligt, att arbetet, under de timmar tabellen här anger, ger lika stort resultat, som om på detsamma hade använts längre tid. Nu är det ju sant, att utom skolämnena tillkommer för en del elever spelning, vid viss ålder konfirmationsläsning och möjligen annat. Men här är ju tydligen råd att tillägga åtskilligt, utan att den dagliga arbetsransonen blir för stor. Man kan säkerligen beträffande dessa och andra förståndigt ledda skolor med fog påstå, att de, åtminstone vad *arbetskvantiteten* beträffar, icke överanstränga sina lärjungar. Äro dessa överansträngda, så äro de det av saker, som ligga utanför skolan. Och, kan man tillägga, överansträngningens källa är i bra många fall icke arbete utan nöjen.

Trots de nyss framhållna gynnsamma förhållandena i flickskolorna är hälsotillståndet där visst icke idealiskt. Förutom en del sviter efter infektionssjukdomar, hjärtfel, njursjukdomar m. m., så finns där svaghet från före skolans början, senare tillkomma krämpor, såsom huvudvärk, nervositet m. m. utav

vilka krämpor man tycker en del kunde vara bra onödiga. Saken är ju den, att för hälsans vidmakthållande kräves icke endast negativa saker, såsom undvikande av själslig överanstängning; säkerligen äro dessutom en del positiva faktorer nödvändiga, bland annat tillräcklig muskelverksamhet. Det är ju så, att muskelarbete, i alla åldrar behöfligt, i uppväxt-åren är det än mera såsom stödjande och befordrande de övriga organens utveckling. I vad mån finns då denna faktor tillgodosedd i flickskolan? Jo där finns lyckligtvis gymnastik, i regel 3 gånger i veckan. Nu skall jag för min del inte alls yrka på att den skall få mera tid sig tillmätt. Gymnastiken är ett till flera delar artificiellt rörelsesystem, som har mycket stora, mycket viktiga — men i alla fall begränsade — uppgifter. Den kan ge gottgörelse för ett kroppsarbets ensidighet, den kan i högsta grad befordra en god, fysiologisk kroppshållning, den kan lägga grunden till ett effektivt arbetssätt överhuvudtaget, till att utvinna största möjliga resultat av minsta möjliga ansträngning och till att vila, avslappa, vilket är icke mindre viktigt, och den kan ge snart sagt idealisk motion. Men att ta gymnastik dag för dag, enbart därför att man skall ha något slag av motion, det synes åtminstone mig vara att dra ner den. Motion kan man skaffa sig på många sätt, trevliga och uppfriskande sätt, nyttiga sätt, ute och inne, bara man gitter välja ut dem.

Det klagas ofta över att skolgymnastiken är tråkig. Den *behöver* dock säkerligen icke vara detta. Enformig *behöver* den icke vara, trots att man övar den under 10—12 års tid. Lings förråd av rörelser är nämligen väldigt. Men detta förråd skall tas fram och användas och icke ligga begravet i böckerna, såsom ju faktiskt varit förhållandet under lång tid. Den Lingska gymnastikens renässans, vilken vi under det senare decenniet uppleva och som ju är väl känd av de närvarande — dess upphovskvinna har inför detta auditorium för icke länge sedan berättat och demonstrerat åtskilligt därom — denna renässans har ju bland annat bestått uti att taga bortglömda rörelser i bruk. Jag tror emellertid inte, att varken flickskolorna eller de allmänna läroverken ännu

tillgodogjort sig allt detta så målmedvetet, som de för ungdomens goda fysiska utvecklings och trevnads skull borde göra. Man kan nämna, för att göra hågen större, att från utlandet läkare, pedagoger och gymnaster komma hit för att studera Elin Falks system.

Antalet befriade från gymnastik är vida större i de privata skolorna än i statens. Jag bifogar här en på grund av den officiella statistiken uppgjord tabell över befrielser i Stockholms läroverk.

Befriade från gymnastik på grund av sjukdom.

<i>Gossläroverk.</i>		<i>Flickskolor.</i>	
Djursholms Samskola ...	4— 6 %	Djursholms Samskola ...	3— 4 %
Realläroverket å Norrmalm	6— 7 „	Kungsholms Elementarskola	5— 6 „
Södermalms läroverk	6— 7 „	Södermalms Högre Läro-	
Realläroverket å Östermalm	7— 8 „	anstalt	10—11 „
Katarina och Jakobs real-		Brummerska Skolan	12—13 „
skola	7— 8 „	Wallinska Skolan	13—14 „
Norra Latinläroverket ...	8— 9 „	Normalskolan	14—15 „
Nya Elementarskolan ...	14—15 „	Oskarsskolan	17 „
Beskowska Elementar-		Sandströms Skola	20 „
skolan	12—13 „	Nya Elementarskolan	21—22 „
„ Gymnasiet ...	22—23 „	Margaretaskolan	24—25 „
Almqvists Elementarskola	26—27 „	Detthovska Skolan	24—25 „
„ Gymnasium ...	20—21 „	Lyckouska Skolan	25—26 „
		Afzelius Elementarskola ...	26 „
		Åhlinska Skolan	28 „
		Almqvists Elementarskola	41—42 „
		Ateneum	51 „

Egentligen är det ju rimligt, att befrielseprocenten skall vara högre i privata skolor; där bör ju finnas större frihet, och ansvaret för åtgärden får till stor del bäras av föräldrar och husläkare. Nå, ingendera av dessa båda parter tycks ta det ansvaret synnerligen tungt. Det är ju tämligen underliga eller intetsägande läkarintyg, man får att göra med ibland; kollegialt godtar man dem i alla fall. För egen del har jag a priori varit föga benägen för lättvindiga befrielser (jag står nämligen för min egen goda hälsa i stor tacksamhetskuld till alltifrån tidiga barndomen mycket grundligt övad gymnastik, och sedan blev jag fackgymnast, innan jag blev läkare). Men mot ett så utbrett oförstående, som förefinnes hos skolfolk, läkare och föräldrar gentemot gymnastik, står man

ju rätt maktlös, utom i enstaka fall, där man kan övertyga. Säkerligen skulle ett mycket gott sätt att åstadkomma bättre förståelse vara det, att samma personer, som undervisa i läsämnen, också åtaga sig att undervisa i gymnastik. Så tillgår det i stor utsträckning i Stockholms folkskolor, och där är också gymnastiken synnerligen väl sammangjuten med den övriga undervisningen. Jag tror, att om flickskolornas och de allmänna läroverkens lärare och lärarinnor utbildade sig till att undervisa i gymnastik, skulle de göra ungdomen en ovärderlig tjänst. Och de skulle vinna på det själva; de skulle få mera omväxling i sitt arbete och direkt nytta för sin kropp.

Befriade från gymnastik för sjukdom i skolan A, endera eller bägge terminerna år 1919—1920.

Klass 1	3 %	Klass 7	55 %
” 2	8 ”	” 8	50 ”
” 3	2.5 ”	R. I	35 ”
” 4	11 ”	” II	54 ”
” 5	27 ”	” III	27 ”
” 6	26 ”		

Jag har här en tabell över befrielseprocenten under ett år vid de olika klasserna i skolan A. Vi se, att befrielserna ökas hastigt i 5:te och 6:te klass för att kulminera i 7:de och 8:de. Denna befrielseprocent vittnar om en stark olust för gymnastik. Emellertid i en och samma klass, där olusten för gymnastik är stor, där är lusten för ett så ansträngande och mångsidigt påfrestande arbete som hushållsgöromål så stark, att ingen enda flicka vill slippa det ämnet, såvida inte verklig sjukdom hindrar. Detta förhållande ger en åtskilligt att tänka på. Den mycket gängse föreställningen, att flickorna i en viss utvecklingsperiod framförallt behöva vila, får nog justeras åtskilligt. Det är nog inte så, att flickorna i den åldern behöva skonas för kroppsansträngning i och för sig; det är formen för kroppsansträngningen, som behöver väljas med en viss omsorg. Man får lov att reformera gymnastiken, och man får ta till med lämpliga kroppsarbeten. Hushållsarbetet är så beskaffat, att det för varje gång ger omedelbart — och vanligen angenämt — resultat, och det

hör till de primitiva sysselsättningar, som kännas uppfriskande för kulturmänniskan.

Om det således enligt min mening är väl sörjt för plats åt gymnastiken i flickskolorna, så är detta icke alls förhållandet beträffande de rörelser, som heta lekar och idrott, och inte heller är det sörjt för att kroppsövningarna skola kunna försiggå i det fria. De stackars flickskolorna ha minimala eller inga skolgårdar. Ofta har man lyckats förlägga en skola intill någon av stadens parker, och då kunna flickorna på lovstunderna springa eller vandra omkring där. Men någon möjlighet till ordnad lek där finns ju inte. Med idrott befatta sig flickorna icke alls, såvida icke i skolan finns en scoutförening, i vars övningar idrott ingår. Men den välsignelsen sträcker sig då i alla fall blott till ett fåtal av lärjungarna, enär deltagandet är helt och hållet frivilligt. Det vore en välgärning, om idrott bleve införd på flickskolornas skema. Hur denna idrott sedan skulle ordnas, det är jag icke sakkunnig nog att ge förslag om.

Vid diskussionen i Läkaresällskapet 1880 samt nu i november har man uttalat sig för ett frukostlov om 2 timmar "för att lärjungarna skola hava tillfälle att utan enerverande jäkt intaga frukostmåltiden och få vistas något i det fria den tid på dagen, då solen står högst på himmelen". Men hur skall man kunna kontrollera, att detta lov verkligen användes till avsedda ändamål och inte i stället till läxläsning? Om ej avståndet mellan hemmet och skolan är mycket långt, skulle ett så långt lov räcka till åtskilligt mera än till att gå fram och åter och att äta. Jag undrar, om inte lärjungarna skulle med större lugn vara ute för att idka lekar eller dylikt på tiden mellan skolan och middagen. Solen står visserligen inte då högst på himmelen, men det är dock dager utom närmast före jul. Huru som hälst, tillräcklig utevistelse, medan det är dager, bör det sörjas för.

Den tredje gruppen av kroppsörelser, kroppsarbetet, är något bättre — visst icke tillräckligt — företrädd i flickskolan. Den representeras förnämligast av ämnet huslig ekonomi, d. v. s. matlagning med tillhörande teori. Ämnet plägar förekomma en dag i veckan, 4 eller 5 timmar, i en

eller två klasser. I skolan A å min tabell börjar denna undervisning i 6:te klass, så att även de elever, som gå upp i gymnasiet, ha fått vara med därom. I skolan B. finns det endast i 8:de klass. Ämnet åtnjuter stor popularitet, såsom nyss nämndes. Då ämnet förekommer, få eleverna förträfflig kroppsrörelse den dagen; ha de så gymnastik i 3 dagar, återstå 2 dagar att försörja, ty att kroppsrörelse skall idkas varje dag, är för mig ett axiom, fastän jag icke vill ha den under form av gymnastik för varje dag. Men alla de klasser, där icke huslig ekonomi förekommer, d. v. s. alla minus en eller två, vad ha de för kroppsarbete? Vanligen intet alls. Handarbete förekommer visserligen i skolans alla klasser såväl i småskolan som elementarskolan, och det är ett förträffligt arbete ej blott för dess praktiska nytta utan även formellt såsom övande hand och öga och därför att det ger omväxling åt skolarbetet. Men ett kroppsarbete i egentlig mening kan det ej kallas. Vävning, som har vida större karaktär av kroppsarbete, finns i klass 6 i skolan C och ersätter där handarbetet. Träslöjd, också ett rätt bra kroppsarbete, finns i dess småskola. I en annan flickskola i Stockholm, som jag känner till, förekommer den i alla klasser utom 7:de och 8:de. Men detta är enstaka fall. Det vore önskvärt, bland annat ur kroppsutvecklingens synpunkt, att den anordnades i alla flickskolor, kanske i omväxling med ännu någon annan form av slöjd, t. ex. pappslöjd, som ju tillika är ett gott hjälpämne till matematiken.

Undervisningens metodik är ju förnämligast ett pedagogiskt spörsmål. Men den har även en hygienisk sida. Jag tänker därvid särskilt på den grundläggande undervisningen i kemi, fysik och biologi. Det är icke endast orimligt och oriktigt att försöka läsa sig till ur bok det, som måste uppfattas med sinnena och under aktiv verksamhet; det är även ett slöseri med kraft. Ehuru jag förmodar, att även i de flickskolor, där man än ej härvidlag är i nivå med nutida krav, man efterhand kommer att göra studiet uti nämnda kunskaps-grenar konkret, med observationer, experiment, exkursioner, dissektioner, så kan jag dock icke uraktlåta att betona nödvändigheten härav även från hygienisk synpunkt.

Vad beträffar önskvärdheten av minskat mångläseri, uppdelning av studentexamen m. m., så är det ju klart, att detta gäller flickorna likaväl som gossarna.

För att så övergå till statens samskolor så är skolarbetet där i lag bestämt. Hemarbetet varierar betydligt i olika skolor. Extremerna har jag i den officiella statistiken funnit vara i en skola 1 tim. 55 min. pr dag, i en annan 4 tim. och 10 min. eller, de elva veckor hemskrivning förekommer, 6 tim. i den förra, 8 tim. 17 min. i det senare fallet. Detta sammanhänger väl framförallt med hur mycket eller litet förnuft skolan ledes med. Doktor Törnelli meddelade för något år sedan uppgifter från samskolan i Norrtälje, vilken skola synes ha en medelarbetsbelastning. Flickornas arbetstid är längre än gossarnas. Dels är skolarbetet för dem något drygare för deras extra två timmar i sömnad i veckan, som alltså gör ett plus av 20 min. pr dag, dels lägga de ned mera tid på sitt hemarbete; deras plus växlar mellan 4 min. och 42 min. pr dag. Men även flickornas arbetsbelastning ligger inte så värst mycket över Keys standardtal. Det är heller icke vid flickornas arbetsbelastning i och för sig, som jag här tänkt uppehålla mig, utan vid en annan fråga. Det förhåller sig nämligen så, att realskoleexamen och studierna närmast före den infalla på ett ofördelaktigt åldersskede för flickorna, under det att studentexamen och gymnasiestudierna infalla på ett fördelaktigt. För gossarna är förhållandet rakt omvänt. Det är tidpunkten för pubertetens inträde samt tiden närmast före och efter, det är fråga om. Man plägar beteckna den perioden, vad flickorna beträffar, som en period av svaghet. Men den beteckningen är, så vitt jag kan finna, icke adekvat, den täcker icke de faktiska förhållandena. Kroppslig svaghet förekommer visserligen hos åtskilliga, rätt utpräglad hos en del och sedan varierande i alla grader, för att vara obefintlig eller så gott som obefintlig hos åtskilliga. Det är emellertid kring denna tidpunkt, som de långa raderna komma av flickor, som vilja slippa gymnastiken i skolan. A propos detta, så har det nog inte undgått någon skolläkare, att denna önskan icke sällan är epidemisk och kan sopa bort större delen av en klass. Jag undrar, om denna olust

för gymnastik inte egentligen är bara ett delsymtom av olust för skolarbetet överhuvudtaget, av leda vid det gamla vanliga, av önskan att ta sig för något nytt. Det är ju dock ett nytt skede i livet, som nu börjar, och det är endast rimligt, att verksamhetslusten blir av annat slag, ofta motvillig mot det, man förut sysslat med. Men skolans ordning står där oomkullrunklig. Den har dock några svaga punkter, övningsämnen; dessa kan man ganska lätt få slippa, isynnerhet gymnastiken; försäkrar man bara energiskt, att man får huvudvärk eller blir olidligt trött efter den, så får man lätt nog läkarbetyg också på att man skall befrias ifrån den.

Mitt antagande, att denna ålders olust gäller inte speciellt gymnastik eller kroppsörelser överhuvudtaget utan skolarbetet i dess helhet, har jag fått bekräftat vid samtal med erfarna lärarinnor. De säga, att en del lärjungar i denna ålder, långtifrån alla eller alla kamratgrupper, äro mer eller mindre ohågade för studierna, varförutom även en del psykiska egendomligheter framträda, särskilt en viss tillknäpphet, otillgänglighet. Nästa år är allt detta över, och arbetshågen har kommit tillbaka.

Nu är denna ålders psykologi och fysiologi ännu mycket oklar, mycket litet utforskad, men om en sak tyckas erfarna pedagoger vara ganska ense, och det är därom, att stillasittandet, innevarandet, boken innebära större faror då än eljes för hela organismen, bland annat även för ett sunt sexualliv. Somliga vilja för denna ålder rent av sätta den vanliga skolan ur funktion, så t. ex. Grundvig, som ville ha de unga ut i praktiskt, helst lantligt arbete då. Prof. Lehman berättar i sin broschyr "Brytningstiden" om ett par enstaka exempel på sådant tillvägagångssätt. Det ena var en ung flicka, som en tid — Lehman säger ej hur länge — fick halva året ägna sig åt fiolspelning och musikstudier — således visserligen ej kroppsarbete men en sysselsättning dit den personliga hågen låg — andra hälften av året gick hon i skolan, där hon höll jämna steg med sina kamrater. Det andra fallet var en yngling i 17-års åldern, som absolut ville till sjöss. Också han fick följa sin håg, var borta ett halvt år, kom hem, fortsatte sina studier och tog examen

tillsammans med sina kamrater, vilka han överträffade i spänstighet och arbetshåg. Man kunde tänka sig, att dylika anordningar bleve sed, att familjerna, om skolarbetet visar sig för mycket pressande vid pubertetsåldern, toge sina döttrar och söner ur skolan för en tid. Men det är nog inte så säkert, att man på så synnerligen många håll skulle ägna denna sak nödig uppmärksamhet. Å andra sidan är det troligt, att på många håll det hela blev blott till slarv och fritiden förspilldes till ingen nytta, måhända ibland till skada.

Det har tid efter annan varit uppe i diskussionen, kanske inte direkt i skolkretsar men i en del andra kretsar, att man borde för unga flickor i låt mig säga mellan 14 och 20 år försöka få till stånd ett praktiskt år, då de skulle få grundlig utbildning i husliga värv; detta skulle samtidigt vara till fromma för deras kroppsliga utveckling. Privat är idén tillämpad i viss utsträckning. Men skulle det också vara möjligt att få den tillämpad generellt, som en mera fix institution?

Jag har förut omtalat, att flickorna i 6:te klass äro ytterst intresserade av skolköket; detta intresse förefinnes i själva verket ännu tidigare, fastän ämnet ej finns tidigare på skemat. I Stockholms folkskolor finns det i 7:de klass, motsvarande 4:de klassens ålder i flickskolan. Det är naturligtvis inte fråga om någon mera storartad matlagning, och ännu mindre är det tänkbart, att så omfattande värv som skötseln av ett hems ekonomi och vården om dess hygien skulle kunna inläras vid så unga år. Men en grund kan läggas och en rätt bra grund. Hur skulle det vara, om man försökte inpassa denna rent grundläggande del av det praktiska året — den andra delen skulle gömmas till några år längre fram och angår icke skolan — om denna första del inpassades t. ex. ett par år före realskoleexamen? Man kunde skaffa sig tid till detta praktiska halvår antingen genom att för flickorna flytta fram realskoleexamen ett halvt år eller ock genom att för dem göra de föregående skolårens kurser mera omfattande. Det förhåller sig nämligen så, att under de år, som närmast föregå pubertetens inträde, utvecklas flickorna mycket raskt; först tilltaga de ett år betydligt i

längd och sedan ett par år betydligt i vikt; samtidigt härmed utvecklas intellektet mycket snabbt; flickornas förmåga att tillägna sig kunskaper är betydande dels jämförd med föregående år och dels med de jämnåriga gossarnas förmåga: dessas raska tillväxt kroppsligt och andligt ligger ett par tre år längre fram i tiden. Allt detta är saker, som äro väl kända av skolfolk.

Jag vill omtala, att vi här i Stockholm hålla på med ett praktiskt halvår i modifierad form. Bland de högre folkskolor, som äro inrättade sedan snart 2 år tillbaka, finns en linje särskilt för flickor, där första året hälften av veckans 36 arbetstimmar, d. v. s. 18 timmar, äro ägnade åt de s. k. övningsämnen, därav 10 timmar åt hushållsgöromål och 5 timmar åt handarbete. Således precis $\frac{1}{2}$ års praktiskt arbete, ehuru utspritt över ett år. Man är mycket belåten med denna linje.

För egen del får jag bekänna, att jag ser en inskjuten vilotid från studier och dessas ersättande med kroppsarbete kanske mera som en nödfallsåtgärd, vilken helst — icke minst från hygienisk synpunkt — borde ersättas med det kroppsliga arbetets spridande ut över hela skoltiden; detta naturligtvis för alla former av skolor för flickor och gossar. Med avseende på den inverkan på studierna, som ett sådant arrangemang skulle innebära, ber jag att få erinra om det experiment, som Key anför i sitt standardverk (Bilaga E. till läroverkskommitténs betänkande 1885, sid. 605—606) och som även prof. Öhrwall omnämner i sitt Verdandihäfte "Om psykisk uttrötning". Experimentet utfördes av en engelsk pedagog, Charles Parget, som missnöjd med de klena resultat skolarbetet gav, delade barnen i tvänne avdelningar. Den ena avdelningen fick hålla på med skolarbetet som vanligt, den andra avdelningen varje dag under halva skolarbetstiden arbeta i en trädgård (Öhrwall säger: leka på en äng, förmodligen var det än det ena än det andra). Vid slutet av terminen var den sistnämnda hälften av klassen överlägsen den förra i uppförande, flit och resultat av studierna; att de kroppsligen hade vunnit, behöver knappt påpekas. I detta sammanhang anför Key ett yttrande

av en engelsk kungl. kommitté i dess 1877 avgivna betänkande angående minderåriga barns antagande och användande i fabrik, hantverk eller annan hantering. Kommittén yttrar: "De senaste i England företagna undersökningarna hava ådagalagt att halvtidsarbetet, förenat med skolgång, lett till överraskande goda resultat. Barnen hava ej allenast i fysiskt avseende stått framför dem, som tillbringa hela dagen i skolan, utan även varit dem överlägsna i intelligens, en följd såväl därav, att studier utgöra en vila från det praktiska arbetet och tvärtom, som framför allt därav, att den vana vid flit och regelbundenhet, som barnet förvärvat i verkstaden, följer⁴ det även i skolan." I sammanhang härmed erinrar jag mig, att en svensk seminarierector en gång yttrat, att han på lärjungarnas sätt att ordna sina studier kunde diagnosticera, huruvida de hade sysslat med praktiskt arbete eller ej; hade de gjort det, lade de sina studier mera praktiskt.

Uttalanden och experiment, sådana som Key anført, öppna vida perspektiv utöver en mera naturenlig ungdomsvård, än den vi för närvarande bestå. Harmonisk utveckling till kropp och själ, "mens sana in corpore sano"; tänk, om detta kunde bli verklighet! Om så bleve, håller jag det ej för otroligt, att det nu så svåra problemet om pubertetsperiodens vård skulle lösas, om icke av sig själv, så åtminstone vida lättare än nu. Konkreta erfarenheter och observationer tala för den uppfattningen. Emellertid har man knappast någon anledning att hysa förhoppning om att i en nära framtid en naturenlig ungdomsvård, en de ungas harmoniska utbildning till kropp och själ, skulle kunna komma till stånd. Lärarekårens utbildning är i allmänhet för ensidig till det. Specialiseringen har ännu för starka tag i den nu levande generationen. Den sammangjutning till ett helt mellan teoretiska ämnen sinsemellan samt mellan dessa och praktiska ämnen, som är nödvändig för ungdomens ändamålsenliga uppfostran, den endast skymtar man ännu på ett och annat håll.

Skolhygieniska sektionen har vid sammanträde den 8:de dennes beslutat, att i den i dag föreliggande frågan göra följande uttalande:

De högre privata flickskolorna och en del privata samskolor i vårt land besitta stora företräden i jämförelse med de allmänna läroverken.

Bland dessa företräden må särskilt framhållas följande:

Småskolan är organiskt sammanbunden med elementarskolan, varigenom den ur hygienisk synpunkt synnerligen olämpliga inträdesexamen till 1:sta eller 2:dra klass bortfaller.

Tiden för studierna är, därigenom att sex klasser föregå gymnasiet, så pass rundligt tilltagen, att man bör kunna bereda plats på skolskemat för en förbättrad fysisk fostran.

Studentexamen, den med få undantag enda examen, som där förekommer, detta i skolor, som äro påbyggda med gymnasium, avlägges på ett för lärjungarna gynnsamt åldersstadium.

En linje ger viss kompetens genom *avgångsbetyg*, icke genom examen. Denna linje, som avslutas i 8:de klass med normalskolekompetens, bör bevaras överallt, där förhållandena det medgiva.

I fråga om åtgärder till kroppsutvecklingens och hälsans främjande förefinnas emellertid betydande brister.

Följande önskemål torde böra uppställas:

I skolans arbetsordning införes:

kroppsarbeten av olika slag (hushållsgöromål, vävning, träslöjd etc.) lämpade för olika åldrar, i större utsträckning än hittills;

lek och idrott i det fria.

Gymnastiken reformeras.

Till varje skola anskaffas tillräckligt stor lekplats utomhus.

Den tid, som åtgår för att fylla dessa krav på förbättrad fysisk fostran, bör tagas från tiden för de teoretiska ämnena, så att den sammanlagda arbetstiden ej ökas; likväl kan idrott genom skolans försorg anordnas även utanför skoltid.

Statssamskolorna — och de kommunala mellanskolorna — lämpa sig vida mindre för den kvinnliga ungdomen, enär deras examina och förberedelserna därtill infalla på en för flickorna ofördelaktig åldersperiod. I den utsträckning de dock måste för dem användas, böra de reformeras med hänsyn till utvecklingsförloppet hos flickorna. För vissa åldersgrupper torde arbetsbelastningen härvid kunna ökas,

under det att den för andra bör reduceras. Inom dessa läroverk, där 5 elementarklasser motsvara 6 i de privata flickskolorna, bör under det 15:de levnadsåret, en åldersperiod, som hos flickorna ofta utmärker sig för relativ olust för psykiskt arbete, den kvinnliga ungdomen sysselsättas huvudsakligen med praktisk verksamhet. Såsom en följd härav bör realskoleexamen för densamma framflyttas.

Beträffande önskemål för förbättrad fysisk fostran hänvisas till vad ovan blivit sagt angående de privata skolorna.

Jag tillåter mig, herr Ordförande, att föreslå, att Sällskapet ville besluta att överlämna detta uttalande till Nämnden och att denna måtte få i uppdrag att, efter samråd med delegerade från Sektionen för skolhygien, inkomma till Sällskapet med förslag till uttalande i frågan. Detta uttalande kan ju lämpligen på ett eller annat sätt sammanknytas med det uttalande, som är tillämnat att göras med anledning av diskussionen den 30 november.
